

YÖNETMEN ÖZGÜR DOĞAN
VE ORHAN ESKİKÖY'ÜN
AÇTIĞI BAVULDAN "DİL,
TARİH VE COĞRAFYA" ÇIKTI

İki dil, bir bavula sığar mı?

"İki Dil Bir Bavul", ülkemizdeki önemli bir hakikatin kapısını aralıyor. Zorunlu Türkçe eğitimin Kürt çocukları ve Kürtçe bilmeyen Türk öğretmenler üzerinde yarattığı etkiyi "tarafsız" bir tavırla aktaran film, bu konuya nokta konduğu anlamına gelmiyor tabii ki. Yeni sinemacılar için Kürt köyünde Kürtçeyi yasaklamak zorunda kalan Kürt öğretmenlerin hikâyeleri tazeliğini koruyor...

Altın Portakal Film Festivali'nde "En İyi İlk Film" ödülü alan "İki Dil Bir Bavul", iki dilin bir bavula tıktırılmasının ne tür sonuçlar yarattığını çok güzel anlatıyor. Bavul, sürekli göçebellekle, sürgünle geçen hayatlar için çok nadide bir metafor. Ama "İki Dil Bir Bavul", o göçebeliği ilk defa "muktedir" olana yaşıyor. Muktedirin bavulundan neyin çıktığını çok sarıh bir dil, kusursuz bir aynayla yansıtıyor. Bavulun "yerleşik" olanın eline tutuşturulmasının nasıl bir acemilik, acizlik ve hüzün yarattığını bu sayede görmüş oluyoruz. Bavul bir imge olduğu kadar bir simge de aslında. Edebiyatta, sinemada, tiyatrodaki çok sık karşılaştığımız bir simge.

Muhsin Kızılkaya'nın, çeşitli Kürt edebiyatçıların sürgünle ilgili hikâyelerini derleyip Türkçeye çevirdiği "Sürgün, Göç ve Ölüm" kitabının kapağında, bir bavulun içine yerleştirilmiş insan kafası enstalasyonu yer alıyor. Bavul, ayrılığın da, kavuşmanın da simgesi; rüyada görüldüğündeyse yolculuğun habercisi. Bir konferansta tanıştığımız Şilili Sergio, uzak diyarlardan geldiği halde yanına ufak bir çanta almasına hayret etmem üzerine, "Türkler bir şehirden diğerine giderken bile, hiç dönmeyeceklermiş gibi tüm evlerini bavula tıktırıyorlar. Bu beni şaşırtıyor" demişti. Yeşilçam sinemasından da bavul metaforuna aşınayız. Özellikle köyden kente göçüşte, o eski tahta bavullar hep hüzünlü bir göçün vurgusu olarak kullanıldı. Son zamanlarda sıkça cinayet haberlerinden aşına olduğumuz "bavulda ceset" vakaları ise kafamızdaki imgenin nasıl bir simge olarak tebarüz ettiğini vurguluyor. Ve nihayet o bavul, günümüzün derin bir sorununun simgesi olarak beyazperdede karşımıza çıkıyor.

"Babamın Bavulu"

Orhan Pamuk, Nobel töreni sırasında okuduğu "Babamın Bavulu" başlıklı metinde, bir nevi babasıyla arasındaki mesafeyi, uzaklığı anlatıyordu. Pamuk, aynı zamanda babasının "çekip gitme" ihtimaliyle yüz yüze oluşunu ima ediyordu. Bir gün yazıhanesine uğrayan babası, içinde kendi yazdıklarını tuttuğu bavulu, oğlu Orhan'a utana sıkıla bırakıyor ve öldükten sonra açılmasını rica ediyordu. Ne diyordu Pamuk: "Beni babamın bavulunun içindekilerden uzak tutan birinci endişe tabii ki okuduklarımı beğenmeme korkusuydu. Babam da bunu bildiği için tedbirini almış, bavulun içindekileri ciddiye almayan bir hava da takınmıştı. Yirmi beş yıllık bir yazarlık hayatından sonra bunu görmek beni üzüyordu. Ama edebiyatı yeterince ciddiye almadığı için babama kızmak bile istemiyordum... Asıl korkum, bilmek, öğrenmek bile istemediğim asıl şey ise babamın iyi bir yazar olması ihtimaliydi. Babamın bavulunu asıl bundan korktuğum için açamıyordum. Üstelik nedeni kendime açıkça söyleyemiyordum bile. Çünkü babamın bavulunun

dan gerçek, büyük bir edebiyat çıkarılsa babamın içinde bir bambaşka adam olduğunu kabul etmem gerekecekti. Bu korkutucu bir şeydi. Çünkü ben o ilerlemiş yaşımda bile babamın yalnızca babam olmasını istiyordum; yazar olmasını değil."

Buruna kulak, kuşa karpuz demek

Fakülteden iki arkadaşım, Özgür Doğan ve Orhan Eskiköy'ün yurtiçi ve yurtdışından bol ödül alan İki Dil Bir Bavul filmi, kamyonetin üstünde eğreti duran bir bavulla başlıyor. O bavulda, Denizlili taze öğretmen Emre Aydın'ın kıyafetleri yok sadece. Yüz yıllardır beraber yaşayan iki halkın bir türlü açamayıp içindeki sorunlarıyla yüzleşmekten çekindiği bir mesele var: Kürtçe. Filmin çarpıcı etkisi, o bavulun açılmasıyla harlanıyor. Aydın'dan kalkıp Siverek'in Demirci köyüne giden Emre öğretmen, bavulunu açıp harabe lojmanına yerleştikten sonra, tek kelime Türkçe bilmeyen öğrencilerle karşılaşılıyor. Bavuldan çıkanlarla uzun süre yüzleşemiyor. Annesine sık sık telefonda, "Anne, ben konuşuyorum, tek kelime anlamıyorlar" diyor. "Tek amacım bu sene Türkçeyi öğretmek. Hayat bilgisi, matematik gibi dersleri de artık seneye veririm." Demirci köyündeki çocukların aslında hayat bilgisi de var, matematiği de. Öğrencilerin taşlarla yaptıkları oyunlardan tutun da gündelik hayat işlerini becerme yeteneklerine kadar, pek çok alanda hayat bilgileri gelişkin. Ancak o "bavul" açıldığında, Kürtçe yasaklanıp Türkçe dersi başladığında kuşa karpuz, buruna kulak, naneye ekmek (nan) demeye başlıyor çocuklar. Köy hayatının çetin şartlarında defalarca tekrarlanmış deneyimlerden edindikleri tüm bilgiler havaya uçuyor. Çocuklar "hiçbir şey bilmiyor." Tıpkı Kemal Sunal'ın başrolünü oynadığı, doğa koşullarından "modern hayata" getirilerek "kurtarılan" Hanzo'daki ▶

İki Dil Bir Bavul'un yönetmenlerinden Özgür Doğan Altın Portakal Film Festivali'nde aldığı ödülü, Lice'de askeri mühimmatın patlaması sonucu hayatını kaybeden Ceylan Önkol'a ithaf etti.

gibi; çocuklara da “hiçbir şey bilmiyor” muamelesi yapıyor. Oysa çocuklar her şeyi biliyor. Bilmedikleri ve anlamadıkları tek şey, dillerine yasak konması, bildikleri her şeyin sıfırlanması, “kev”e “keklik” denmesi... Bu ezikliğin yan etkilerinin ülkenin sosyolojik ve siyasal yaşamında nasıl tezahür ettiği ise hepimizin malumu.

Yönetmenlerden Orhan Eski-köyle filmin Ankara'daki galasında göz göze geldik. Orhan, yıllar önce fakültede karşılaştığımızda yaşadığı hissi, galadaki konuşmasında aktardı: “Hakkâri'den gelen sınıf arkadaşlarım iyi Türkçe bilmiyordu ama felsefe, sosyolojiye çok aşinaydılar. Bu meselenin filmini çekmek, o zamanlarda aklıma takılıp kalmıştı.” Orhan'ın bir Türk olarak yaşadığı his, filmin yönetmenlerinden Özgür'ün bir Kürt olarak yaşadığı hisle buluşunca, müthiş dengeli bir film çekilmiş oldu. “İki Dil Bir Bavul”, tüm Kürt çocuklarının olduğu gibi, ilk vazifelerini insanların Türkçe bilmediği köylerde yapan öğretmenlerin de şahsi hikâyesi. Ancak bunun nostaljik bir hikâye olmadığını film sayesinde hatırlamış oluyoruz. Bu sorun, hâlâ devam ediyor. Bir gün bavulunu alıp köye gelen adam/kadın, “Artık Kürtçe konuşmak yasak” diyor ve çocukların tüm hayat bilgisini, deneyimini sıfırlıyor. O çocuklar, bütün bu deneyimlerden yoksun bir biçimde

öğrenim hayatına başlıyor. Kimi zaman kendi dillerini konuştukları için azar işitiyor kimi zaman da dayak yiyorlar. Kendi dilinde konuşmanın neden dayak sebebi olduğunu ne anlatabilen var ne de sorabilen. O yüzden de Kürt çocukları, hayata daha baştan ezilerek, mağdur edilerek, dillerinden utandırılarak, gündelik hayat deneyimleri değersizleştirilerek ve çoğu da okuldan nefret ettirilerek başlıyor.

Mağdur dili

Çocukluk arkadaşlarımın çoğunun ilkokulu bile bitirmeyip çobanlığı tercih etmesinin sebebi, Kürtçenin yasaklanmasıydı. Pek çok çocuğun dağa çıkma sebebi de buydu. Ancak muktedir olan için “mağduriyet” hikâyeleri dinlemek her zaman sıkıcı geliyor. Bazen mağdurlar da, karşısındakinin “canını sıkmamak” için bu hikâyeleri dillendirmiyor. Ancak hayata Kürtçe başlayıp Türkçe devam eden çocukların kişisel hikâyeleri her zaman politiktir. Şu örneğe bakalım: 1990'ların sonu. Bizim köyden üniversiteye giden Ertan, o zamanın kocaman cep telefonu ile dönmüştü. Köy cemaati toplanmış, hayretle cep telefonunu izliyor. Ertan ise gururla, “İstersem Kürtçe bir şey yazıp İstanbul'daki arkadaşıma yollayabilirim” diyor. Köylüler inanmıyor. Ertan mesajını yazıyor, Kürtçe. Bir müddet

sonra karşı taraf da Kürtçe yanıt veriyor. Cemaat hayretler içinde. Nasıl oluyor da cep telefonundan Kürtçe yazılabiliyor; üstelik sansürlenmeden karşı tarafa ulaştırılabiliyor! Bu hikâye sadece mağduriyet değil bir garabet ve yabancılaşma örneğidir. O yüzden bile yeteri kadar politiktir.

Pamuk'un, babasının bavuluna dair sözlerini, Türkiye'de devletin Kürtçeye imtihanına yaslanarak okursak; aslında devletin bu “bavulu” açmaktan seksen yıldır korkma sebebini de daha iyi anlayabiliriz. O bavul açıldığında, egemen ideolojinin “Güneş Dil Teorisi” yerle bir olacaktı. O bavuldan başka bir halkın, başka bir dilin varlığının çıkmasından korkan devlet, tıpkı Pamuk'un yaptığı gibi, uzun zaman o bavulu kilit altında tuttu. Neyse ki, “baba” ölmeden, iki genç sinemacı, o bavulu açıp içindekileri teşhir etme cesareti göstererek, aslında “babayı” ölümden, bavulu da kaybolmaktan kurtarabildi. Ne var ki bu meseleyle yüzleşmemiz için bir de Kürt öğretmenin Kürt köyünde, Kürtçeyi yasaklamak zorunda kaldığı hikâyelere eğilmemiz lazım. Bu da genç sinemacıları bekleyen mühim bir mevzu. İki dilin bir bavula sığıp sığamayacağı ise başka bir mesele. Ancak masalarda hep anlatıldığı gibi, o bavul açıldıktan sonra, artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacak!